

Милан В. Петковић, пуковник

Савремени међународни тероризам је у сталној експанзији, која се првенствено испољава у квалитативном домену. Захваљујући константама које га покрећу, међународни тероризам се циклично обнавља, сваки пут усавршенији и ефикаснији, с додатним елементима изненађења.

Логика политичког тероризма произилази из политички мотивисане намере да се, применом аката тероризма на брижљиво одабране мете напада, изазову последице у конкретnoj земљи или међународним односима, а у организацијско-тактичком погледу крећу се између екстрема. С једне стране, целокупна пирамида насиља налази се у дубокој илегалности и од степена конспиративности зависи не само успех конкретне терористичке акције већ, често, и судбина целокупне организације. С друге стране, у фази реализације терористичког процеса рачуна се на максимални публицитет, који кумулативно делује на друштво стварајући секундарне ефекте, који су крајњи циљеви терористичке делатности.

Организовано супротстављање тероризму је стална преокупација међународне заједнице. Бројни састанци на највишем нивоу, резолуције, закључци и организоване активности на сузбијању тероризма треба да онемогуће терористичке активности, којих нису поштеђени ни појединци, ни друштво у свету, без обзира на расу и верску опредељеност становника и техничко-технолошки степен развоја нација.

Савремени међународни тероризам је у сталном порасту без обзира на све организованије супротстављање међународне заједнице и на мере које се предузимају ради његовог сузбијања.¹ Захваљујући константама које га генеришу, међународни тероризам се обнавља и усавршава на све вишем техничко-технолошком нивоу, а ефикасност му се стално повећава. Уз сталну примену нових, различитих метода и облика деловања, међународним тероризмом (па и националистичким – локалним облицима тероризма) постижу се, наизглед, потпуно супротни ефекти: очекује се да ће се проблеми који су изазвали тероризам решити већом демократизацијом, ублажавањем или уклањањем социјално-политичких узрока који воде ка његовом обнављању, и да се појачаном ре-

¹ Према америчком теоретичару Р. Куперману, тероризам се годишње повећава за 12 – 15 одсто. Сличне закључке наводе и британски и француски аналитичари (детаљније: Доц. др Милан Пешански, „Технологија“ политичког тероризма, „Безбедност и ДСЗ“, бр. 6/1990, Београд, стр. 32–37.

пресијом, гушењем основних грађанских права или увођењем ванредног стања („увођење државног тероризма против тероризма“) може отклонити тероризам. Међутим, у оба случаја, терористичка стратегија постиже основне циљеве. У првом случају, уколико приморају власт на демократизацију услова живота у једном друштву и на решавање појединих питања за која су терористи заинтересовани, постижу, делимично или потпуно, циљеве своје активности. У другом случају, уколико се политичка реакција државе испољи кроз појачану контролу и принуду, нарушиће се међународни углед земље и могуће је њено изоловање у међународној заједници, што је, такође, остварење дела циљева планера тероризма. У том случају, терористичка активност у таквој земљи, посебно ако стратегија тероризма успеју да пред светским јавним мњењем замене узроке и последице, добија привид борбе за прогресивну промену.²

На основу наведеног јасно је да носиоци тероризма, првенствено посредством офанзивне стратегије, односно терористичке агресије, покушавају да од жртве (објекта напада) изнуде политичке уступке. У већини случајева испољена терористичка агресија, покреће одбрамбено-заштитни систем нападнутог субјекта, тј. долази до неоружаног и сукобесивно оружаног, а у одређеним околностима и масовног оружаног сукоба између агресора и браниоца. Према томе, тероризам није само најгрубљи облик насиља, како се сматра и терминолошки означава, већ плански, свеобухватан и континуиран сукоб, најчешће између деструктивних субјеката и актуелних власти унутар једне државе, али и између држава, у којем нападач, усклађеним неоружаним и оружаним делатностима, настоји да код нападнутог изазове страх због којег ће пристати на политичке уступке, односно да га потчини својој вољи.

Фазе развоја међународног тероризма

Иако је тероризам као друштвена појава настао давно, за савремена разматрања су значајна два периода: 1) „либерални“ – неподржављени тероризам седамдесетих година, и 2) тероризам на крају 20. века.

„Либерални“ – неподржављени тероризам

Период „либералног“ тероризма почео је крајем седамдесетих година, трајао је до девете деценије 20. века. У том периоду већина терористичких организација „оперисала је“ у Западној Европи, Јапану и на Блиском и Средњем истоку. Организације су настајале спонтано и аутохтоно, као реакција на економско-социјалну ситуацију у њиховим

² Сецесионистичко-терористички покрет шиптарских екстремиста на Косову и Метохији срачунао је на такво приказивање своје „борбе за људска права“ пред светским јавним мњењем (делује наизменично насилним методама – атентати, диверзије, саботаже, и политичким методама – референдум о отцепљењу, успостављање илегалне владе, „паралелни“ систем власти и школства итд.).

земљама. То је био период, мање-више, „искреног револуционарног заноса“, насталог услед појачаног незадовољства политиком земаља западне Европе и Јапана. Томе је допринело и неколико социолошких збивања и реаговања, од којих су значајнији: студентски бунт 1968. године у западноевропским земљама, који се брзо проширио ван граница појединих земаља и захватио, поред осталих, и нашу земљу; протести против рата у Вијетнаму (најбурнији је био у САД – многи, сада познати људи били су захваћени идејом о прекиду рата, односно одбијања захтева државе); окретање тероризму појединих палестинских ослободилачких организација и група, нарочито после победе Израела у рату 1967. године (терористички акт који је узнемирио цео свет збио се на Олимпијади у Минхену 1972. године, када су палестински екстремисти убили више израелских спортиста у олимпијском селу); почетак буђења исламског екстремизма у неким земљама, традиционално осетљивим на исламски верски екстремизам, итд.

У таквој политичкој ситуацији јавиле су се идеје о превазилажењу противуречности између слободе одлучивања и немоћи у односу на основне услове економске и политичке егзистенције. Млада генерација, која је, у условима корупције, манипулисања људима, политичког волунтаризма и појачане репресије државних органа, изгубила поверење у политички систем и личност која му је била на челу, окренула се насилним методама изнуђивања решења која јој погодују. Тада је у екстремним деловима друштва, економски најугроженијим, али и међу популацијом млађих узраста, почела да се јавља дилема (веома често су је наметали страни планери терористичких активности – стране обавештајне службе или мултинационални чиниоци моћи) да ли и колико су носиоци власти у сопственој средини легитимни, односно да ли делују за сопствену или друштвену добробит. На тај начин су се стекли предуслови за „обрачун“ опозиције и власти, који може да поприми и веома различите, па и насилничке облике.

Основна идеја која је подстакла на окупљање младе екстремисте може да се сведе на став да не постоји ниједан политички систем који није мање или више отворена владавина насиља, из чега је изведен закључак да на насиље треба одговорити насиљем. Тако су, донекле на веома упечатљив начин, оживљене идеје Маркузеа³ и других да је „природно право“ оних који припадају потлаченим и „савладаним мањинама“ да употребе ванзаконска средства чим законска средства постану недовољна, јер су закон и ред установљени да би се штитила установљена и устоличена бирократија и хијерархија. Тако створена „нова левица“ брзо се идејно раслојавала и усмерила масе младих различитим идејним правцима (анархизам, маоизам, неонацизам, разне верске секте са развијеним програмима спровођења насиља разних врста итд.). Насупрот тим екстремистичким покретима, највећи део „нове левице“ се пасивизирао. Као противтежа стварању екстремно

³ P. Wolff, B. Moore, H. Markuze, *Kritik der reinen Toleranz*, Frankfurt, 1966, стр. 127, и др Милан Пашански, *исто*, стр. 34.

оријентисаних организација, државне институције су почеле, често непотребно грубо и брутално, да „затиру“ грађанску непослушност. Резултат је био отпор и оријентација једног екстремног крила „нове левице“ да се приклони Маркузеовом рецепту и да се определи за нападе „на само срце државе“ – терористичким активностима без преседана. Тако су, готово у исто време, у Јапану започеле акције „Црвене армије“, у САД „Метеоролози“, у Немачкој „Фракција Црвене армије“, у Италији „Црвене бригаде“, а у Великој Британији „Бригаде гневних“. Због недовољног „борбеног искуства“, те организације су се веома брзо повезале са већ постојећим народноослободилачким покретима, пре свега са Палестинским ослободилачким покретом, који је имао богато искуство стечено у борби против Израела. Та веза се посебно осетила у избору концепције и доктрине оружаних активности, које су биле примерене социјалној средини у којој су се активности одвијале. Због релативне затечености мерама државне репресије, новонастали терористи су били принуђени да веома неплански пређу у илегалу, примењујући, пре свега, јужноамеричке „рецепте“. То, понекад, није давало добре резултате, али су ипак постигли више спектакуларних успеха, што је охрабрило екстремисте да наставе борбу. Почетни успеси су допринели усавршавању стратегије и тактике борбе, прилагођене друштвено-политичким специфичностима њихових земаља. Неке од организација, као што су немачки РАФ (Фракција Црвене армије) и италијанска „Црвене бригаде“, определиле су се за тзв. градску герилу, у којој су имале успеха.⁴ „Технологија“ тероризма из тог периода може се разложити на следеће компоненте:

– *Организациона структура* терористичких организација је увек у функцији циљева организације и чини најцелисходнији механизам за руковођење, који остварује унапред одређене и формулисане политичке циљеве, извођењем селективних терористичких аката. На челу већине терористичких организација у том периоду биле су тзв. стратешке дирекције, које су одређивале политичку линију деловања и стратегију оружане борбе, али и мете напада, при чему су узимани у обзир дуготрајни политички циљеви организације. У њеној надлежности је била и централна архива, у коју су се сливали подаци значајни за рад организације, као и за одржавање веза с другим терористичким групама. Дирекција је обично имала одељке за политичку, војну и пропагандно-информативну активност. Војни одељак је руководио оружаним формацијама организације и старао се о обуци, наоружању и опреми и центрима за обуку терористичких формација. Најчешће су имали филијале у великим градовима, које су биле мање или више аутономне. Те основне градске формације су дељене на ударне групе, а оне на ћелије са пет-шест терориста. Свака ћелија је имала конспиративно име и шифру за идентификацију.

⁴ Од тих акција у јавности су биле најпознатије отмица и убиство Алда Мора, диверзија на миланској железничкој станици, разне активности терористичке групе Бадер-Мајнкоф, и друге.

Инфраструктура терористичких организација је била постављена у облику концентричних кругова. У центру је било тзв. тврдо језгро, које су чинили идеолошки или верски идеолози, индоктриниране особе или фанатици, спремни и на највише личне жртве. У другом кругу, ширем, били су помагачи и јатаци, који су се често организовали у политичку партију која се легалним средствима борила за остварење циља. Обука људства се спроводила плански и систематски. Посебна пажња је посвећивана поступности: почињало се од курирских и осматрачких задатака, настављало са савладавањем борилачких вештина, а завршавало обуком у коришћењу експлозива, оружја свих врста, изради приручних средстава за уништавање и онеспособљавање, и слично.

– *Финансирање терористичке делатности* у том периоду заснивано је на тзв. самофинансирању путем „експропријације“. У пракси, то се сводило на пљачке, провале у банке, отмице људи ради изнуђивања откупа и разне уцене.⁵ До седамдесетих година отмице су биле карактеристичне за јужноамеричке терористичке и разбојничке групе. Међутим, када је 1970. године, баскијска терористичка организација ЕТА у Сан Сабастијану отела немачког конзула да би изнудила пуштање на слободу заточених баскијских сепаратиста, та пракса се почела примењивати и у Европи. Од тог времена, отмице су постале редован начин прибављања финансијских средстава. Само у Италији је, у периоду од 1970. до 1977. године изведено 295 отмица за које је исплаћено 100 милијарди лира. Такав начин прибављања финансијских средстава, према британским аналитичарима, био је много ефикаснији од провала у банке, а био је и мање ризичан јер се могао извести на веома неприметан начин.

– *Планирање терористичких аката* обављало се веома брижљиво и детаљно. Велика пажња је посвећивана изненађењу, али и избору објекта напада, мерама обезбеђења статуса лица која су одабрана као објекти напада и њиховим добрима, као и начину извођења терористичког акта.

За тај период је карактеристично да су терористичке групе самостално бирале објекте напада и о њима прикупљале податке. У акцијама терориста био је наглашен елемент самопожртвовања, који се граничио с фанатизмом (тај елемент је постао једна од основних карактеристика терориста са Блиског истока, посебно после наглог повећања утицаја иранских исламских фундаменталиста осамдесетих година).

⁵ У току прве половине седамдесетих година у Немачкој је изведено више од 60 упада у банке, при чему је однето око 10 милиона марака; италијанске терористичке групе су се специјализовале за отмице и наплату откупа, посебно на југу земље и у Риму; блискоисточна градска герила се и сада додатно снабдева новчаним средствима на тај начин (сматра се да само у Либану нестане дневно од пет до десет људи да би за њих нека од илегалних организација тражила новчани откуп од његових рођака).

Почетком деведесетих година, аутохтоне и мање-више самосталне терористичке организације почеле су да слабе и да преиспитују своје фундаменталне поставке. Период од 1980. до 1983. године означила су два упоредна процеса. С једне стране, снаге безбедности су извеле неколико значајних и одлучујућих потеза, којима су поједине терористичке организације разбијене или натеране да напусте традиционална поља дејства, а с друге стране, за делове терористичких организација, који су пребегли у иностранство заинтересовале су се обавештајне службе, које су их преузеле и отпочеле манипулацију са њима. Истовремено, дошло је до чвршћег повезивања разнородних терористичких организација на основу заједничког интереса за преживљавање. У оквиру те „међународне“ сарадње, терористичке организације су често у контакту са терористичким групама створеним уз помоћ и подршку појединих обавештајних служби или са специјализованим органима појединих држава. Тако се, добијањем „покровитељства“, појавио државни тероризам. Амерички експерт за тероризам, Јахија Садовски, тврди да се „суочавамо са нивоом организације вишим од било чега до сада виђеног“. На свету су тренутно најопасније терористичке групе које је својевремено организовала и припремала ЦИА за дејство против совјетских снага у Авганистану и на другим просторима на којима се испољавао утицај „црвеног непријатеља“, како би се парирало тероризму, насталом под окриљем и спонзорством противника. То је била „инвестиција хладног рата“ која је доносила профит, али која сада испоставља рачуне за наплату.⁶

Експерти тврде да се све мање примењују стари облици тероризма. Наиме, све је мање традиционалних, чврсто организованих и из једног центра руковођених терористичких организација и мрежа, а све више „домаћих“, етнички и верски инспирисаних терориста којима је публицитет довољна надокнада за све ризике које предузимају. Истражујући неке новије терористичке акте, група француских аналитичара је закључила да је већина терористичких активности тзв. градске гериле изведена у близини седишта великих информативних агенција, у време припреме ударних информативних емисија на радију и телевизији или у време одржавања неке медијски занимљиве активности. Основни разлог за то је била могућност за медијска приказивања терористичког дела.

У последње време губи се граница између тероризма и организованог криминала: нико више не може да разграничи докле сеже тероризам, а одакле почиње криминал најниже врсте. Међутим, највише забрињава усавршавање технологије и могућност да се лако дође до упутстава како да се терористички акт припреми и изведе. Наиме, упутства за

⁶ Yonah Alexander, *The Terrorist Network*, „Defence and Diplomacy“, № 9, September 1989, pp. 36–41.

израду експлозивних направа могу се добити преко Интернета, програми са „компјутерским вирусима“ могу се наручити поштом, разне компоненте средстава за онеспособљавање електронских система могу се набавити у трговинској мрежи, а нису ретки ни услужни продавци који дају савете како се најлакше склапа опасна направа, конструише смртоносна справа, или прави одговарајућа материја за онеспособљавање. Осим тога, многи производи индустрије производа широке потрошње имају тзв. двојну намену, и није потребно посебно знање да се различите безопасне компоненте споје у опасне експлозивне направе.⁷

Тероризам често служи за прикривање слабости и немоћи да се друштву неметну сопствени став или политика. Типичан пример за то су терористички акти шиптарских сепаратиста на Косову и Метохији. Више или мање, зависно од тренутне међународне политичке ситуације, терористи са тог простора уживају и подршку неких међународних чинилаца. Та подршка постојећим терористичким организацијама огледа се у финансирању, испорукама оружја, обучавању, пружању уточишта, снабдевању путним исправама, логистичкој подршци, и другом. Уочава се и директна терористичка подршка и делатност појединих земаља на међународном плану, што се испољава и организовањем терористичких група које се из своје земље или са територије трећих земаља убацују на територију земље објекта дејства, или се формирају унутар земље чије безбедносне интересе настоје да угрозе. Осим тога, поједине државе непосредно изводе терористичке акте преко својих обавештајних служби и других организација специјализованих за такве делатности.

Намера творца „новог светског поретка“ јесте да се чврстом организацијом и применом свих расположивих средстава присиле, успостави поредак који ће одговарати њиховој замисли. Методи за спровођење појединих сегмената њиховог плана типично су терористички: притисци, уцене, изолација, прогони „непослушних“, и слично. У концепцији наступа према земљама објектима напада примењују се и методи који су осуђени и забрањени Повелем Уједињених нација. Један од њих је и коришћење сецесионизма као оружја за постизање политичких циљева. На такав начин је разбијена претходна Југославија, на сличан начин се покушава и разбијање СР Југославије (толерисањем захтева шиптарских сецесиониста у седиштима значајних иностраних чинилаца и повремени гласни захтеви неких страних сила да се удовољи захтевима сецесиониста ради очувања светског мира.

Терористичка делатност појединих држава на међународном плану води ка јачању праксе тзв. двоструког стандарда: осуђује се једна, а подржава друга врста тероризма. Односно, поједине земље се подржавају, а друге кажњавају за исте категорије тероризма. Такво непринци-

⁷ Из зубне пасте познатог светског произвођача, пре десетак година, терористи су извлачили компоненту која је могла да се користи за справљање бојног отрова иперита (одмах по открићу, паста је повучена из продаје, а убрзо је престала и њена производња); кварцни часовници се могу користити као сатни механизми велике прецизности у темпирним експлозивним направама, и слично.

пијелно понашање појединих држава, а под њиховим притиском и шире међународне заједнице, доприноси неефикасности међународних конвенција и аката донесених ради сузбијања тероризма.

У последњој деценији одржано је десетак међународних самита о борби против трероризма. Усвајани су разни општи принципи и планиране разне конкретне мере, од договора о забрани извоза наоружања и војне опреме онима који подржавају тероризам (Токио 1986. године), преко сагласности о нечињењу уступака терористима приликом отмице („Група 7“, Венеција 1987. године), до оштре осуде свих форми тероризма (Самит 26 нација, Египат 1996. године), али тероризам није сузбијен. Напротив, постао је много опаснији: нови терористи су боље организовани (или су боље маскирани), теже се откривају и онемогућавају, и много теже уништавају. Тиме се, донекле, објашњава чињеница да је број терористичких напада у свету у 1995. години повећан за 37 одсто у односу на 1994. годину, док је број откривених или онемогућених терориста остао непромењен.

Главну реч у рату против тероризма имају најразвијеније земље света, што је потврђено и на састанку земаља „Групе 7“ и Руске Федерације у јулу 1996. године. Тада је усвојен план, од 25 тачака, који је основ стратегије борбе против тероризма на светском нивоу за дужи период. Тим документом су предвиђена три нивоа сарадње на сузбијању тероризма: 1) основни ниво, који чине билатерални споразуми земаља о размени информација о тероризму и терористима и методама борбе против тероризма; 2) регионални или континентални ниво, над којим се подразумевају делатности институција које имају регионални или континентални значај, као што су Савет Европе, Европска унија, ОЕБС, Организација америчких држава, Организација афричког јединства, Организација земаља југоисточне Азије, и слично, и 3) мултилатерални ниво – ОУН (десет међународних конвенција о борби против тероризма), Интерпол, НАТО (специјални комитет за борбу против тероризма) итд. Према закључцима британских аналитичара, „мора се учинити нешто против терориста да немају где да се склоне“, а то се може постићи једино свестраном сарадњом на сузбијању свих врста организованих антисоцијалних активности. Међутим, нема јединственог лека против тероризма, нити се могу очекивати брзи резултати међународне акције, без обзира на то колико је добро организована и спроводена. За то постоји веома значајан разлог – интереси појединих земаља нису исти. Док неке земље теже да остваре доминацију над светом, друге настоје да их у томе омету, а треће покушавају да спрече и једне и друге да би спровеле своје замисли и оствариле своје интересе у делу света који сматрају својом интересном сфером.

Закључак

Сталне промене у свим значајним аспектима „технологије“ тероризма временом су довеле до промене његове првобитне суштине, тако да је савремени тероризам лишен чак и основних карактеристика

тероризма из седамдесетих година. Садашњи тероризам је често аполитичан, строго професионалан посао, лишен идеолошких предзнака. С друге стране, планери тероризма и његови иницијатори делују увек у функцији одређене политике.

Уколико терористичке организације желе да очувају самосталност, повремено мењају земљу у којој формирају главну базу, односно организују основне функције живота и рада. У случају да су терористичке групе зависне од држава под чијим окриљем делују, програм активности се планира у главној бази организације, уз сагласност домаћина, а избор објеката дејства и циљева који желе да се остваре указују на државу која усмерава терористичке делатности.

Финансирање терористичке делатности је, готово искључиво, везано за обавештајне службе. Међутим, изузетно, има терористичких организација које се „самофинансирају“. Такви случајеви су, најчешће, повезани са криминалним активностима и свode се на пљачке, отмице и уцене, и разбојништва свих врста. Није ретко да се „самофинансирање“ обавља помоћу шверца дроге, илегалне трговине наоружањем и војном опремом, трговине белим робљем и сличним активностима.

Мултинационалне и једнонационалне терористичке групе успешно делују у различитим земљама, пре свега, захваљујући логистичкој подршци „услугне агенције“ или „потпорне организације“ земље која толерише или подстиче тероризам. Такве агенције или организације, професионалне, профитног типа, с разгранатим пунктовима широм света, воде крупни, организовани криминал искључиво на принципима уговорних обавеза и плаћања услуга (понекад се ради и о тзв. пословима услуга за услугу). Уз највећу дискрецију, обезбеђују терористима базе, оружје, информације, средства транспорта, најважније податке о објекту дејства, канале за повлачење са места извођења акције и друго.

Државе које подржавају тероризам ретко наступају отворено. Најчешће се уместо њих појављује нека „невладина“ организација, која наступа „независно“, мада је стварни наручилац и спонзор тероризма увек препознатљив. Међутим, с времена на време, у државама које подржавају тероризам организују се антитерористичке кампање, „чистке“ и други облици исказивања лојалности међународној заједници и међународном јавном мњењу да би се пажња међународних чинилаца преусмерила на погрешну страну. У томе, често, средства јавног информисања имају велики значај, јер, вољно или невољно, свесно или несвесно, шире дезинформације фабриковане у центрима моћи који подржавају тероризам.

Међународна заједница још увек нема ефикасан систем и средства за контролу активности и субзијање међународног тероризма због различитих интереса неких значајнијих међународних чинилаца без обзира на општу сагласност да тероризам мора да се онемогући.

Литература:

1. Bernard Brodie, *War and Politics*, McMilan Publishing Co., New York–London, 1973.
2. Gregory Copley, *Defense and Foreign Affairs Handbook*, International Media Corporation Ltd, London, 1994.
3. Lawrence Freedman, *La stratégie mondiale*, Bordas, Paris, 1985.
4. Душан Вилић, *Тероризам – облик специјалног рата*, „Народна армија“, 11. мај 1978.
5. *Војни лексикон*, Војноиздавачки завод, Београд, 1990.
6. Живота Ивановић, *Медијски рат против Срба*, ТАНЈУГ, Београд, 1994.
7. Мирко Кларин, *Тероризам*, „Политика“, Београд, 1978.